

Историја једне породичне фотографије

Марко Ручнов

[2004.]

УДК 343.819.5(497.13):929.523дјелари

DOI 10.7251/TOP2208170R

Напомена уредништва: Овај текст објављен је оригинално у књизи „Зашто Јасеновац“ аутора Марка Ручнова (Separat no 1, Beograd 2004, 899-901) уз чију љубазну сагласност га објављујемо.

Једна породична фотографија **Милоша и Софије - Соке Здјелар** (рођ. **Мирић**) са синовима **Ђорђом, Миленком и Бошком - Божом**, начињена 1933. године, делила је на својеврсни начин трагичну судбину¹ ове чувене српске породице из Козарске (Босанске) Дубице. Немачко - ватиканском инсталацијом подржављеног усташтва и НДХ долази у српским крајевима одмах до дивљања (ова реч се мора узети сасвим условно) полусвета обученог у усташке ознаке. Тако је било и на подручју Кнешпоља и Поткозарја. Први корак усташке “власти” било је хапшење угледних и виђенијих Срба. Међу првима је у Козарској Дубици био ухапшен са породицом познати велепоседник и добротвор Милош Здјелар. У овој, као и у претходној књизи “ЗАШТО ЈАСЕНОВАЦ”, изнете су неке појединости о страшној трагедији ове познате српске породице. Приликом приступне пљачке огромне имовине Здјеларових, усташе су бацале кроз прозоре на улицу све оно што није за њих било вредно. Међутим, за усташе, безвредним

¹ Трагичне судбине био је и сам аутор фотографије Тома Кесић, познати фотограф из Дубице, суседног месташца на банијској обали Уне. Овај храбри и часни човек постао је првим председником дубичке општине након немачко-ватиканске инсталације НДХ. Бранио је домаће Србе, како од усташа, тако и од месног жупника Вјекослава Венка. Хапшен је и затваран, па пуштан у кућни притвор, да би на крају био отеран у јасеновачки логор и тамо 1944. године ликвидиран као “непоћудан” и “неподобан” Хрват и католик.

стварима нашла се и горња фотографија. У току самог хапшења и пљачке гласно су негодовале кућне помоћнице Здјеларових сестре Манда и Реза Шестић, питајући башибозук у усташким униформама, “зар се тако поступа са нашим добротворима и хранитељима наших породица”. Оне су при том покупиле бачене породичне фотографије.

Године 1973. Божо Здјелар је из САД дошао у завичајну Бос. Дубицу да са породицом буде као кум на освећењу обновљеног храма СПЦ “Св. Петар и Павле”, подигнутог на старим темељима старе цркве коју су усташе 1941. године. За време служења парастоса у препуној цркви није било ниједног ока које није пустило сузу. За Божу је то био веома болан сусрет са још болнијим успоменама. Тада су му сестре Манда и Реза предале горњу породичну фотографију. О свом најмлађем брату Ђорђу (1929) није успео ништа да сазна, ни да ли је жив, ни да ли је мртав. Старији брат Миленко био је још у животу и умро је неколико година касније (1980). О оцу је знао толико да су га убиле јасцновачке усташе, а да је мајка Софија умрла у страшним мукама заједно са њеним оцем **Јовом Мирићем**. Живи су запаљени у српској цркви у великомученичком селу Млака, која је била пуна жена, деце и старог света. Од велике породице Мирића из Шпиље мало је ко претекао. Поготово од мушких глава. Осим Јове, усташе су убиле Дану, Тоду, Буду, Васу, Милинка и Војина. Божину тетку **Соку Делић**, очеву сестру, заједно са супругом **Миланом**, усташе су живе запалиле у њиховој кући на Хаџибајиру, више Коз. Дубице. Друга Божина тетка **Стана Ковач**, мајкина сестра, убијена је од стране тзв. дивљих усташа заједно са мужем **Илијом** пред њиховом кућом у Божићима. Божина сестра од тетке **Милка Тепић**, рођ. **Ковачевић** из Церовљана трудна је заточена у Јасеновац и тамо рађа мушко дете. Усташе отимају тек рођену бебу и бацају у ваздух и дочекују је на нож. Милка је преживела јасеновачки логор али више није могла имати порода.

Божо Здјелар ће поново доћи у завичај 1985. године и то на освећење православног храма у Јасеновцу. Узалуд је гледао и тражио међу великом масом народа свога брата Ђорђа. Осећао је целим бићем да му је млађи брат успео да преживи Јасеновац. Након два месеца од повратка у САД добио је писмо од своје сестре (од тетке) **Анке Радуновић** да његов брат Ђорђе живи у Зајечару и да преко загребачког недељника “Арена” тражи и пита

има ли игде икога од његове родбине. Ускоро, септембра мјесеца 1985. браћа Божо и Ђорђе Здјелар су се поново срели након 44 године. Ђорђе је дочекао свог старијег брата на свом кућном прагу у Зајечару. И једном и другом су клецале ноге од узбуђења. Божо се одмах уверио да је одиста реч о његовом брату Ђорђу, а не о неком другом ратном сирочету, а таквих је на босанскодубичком подрчју било преко пет хиљада (!). Карактеристични ожиљци по телу су били за Божу више него очигледан доказ.

Ратна прича Ђорђа Здјелара била је више него стравична. Као дете логораш морао је 31. октобра 1942. године да гледа како му јасеновачке усташе буквално касапе оца. Тог дана био је Св. Лука, породична слава Здјеларових и ови људски изроди су то знали. На крају су му одрезали нос и уши. Посувраћеницима у усташким униформама ни то није било довољно, но су натерали избезумљеног сина да обуче крваво и исечено очево одело (!). Тог дана Ђорђе доживљава готово потпуну амнезију. У његовој меморији остало је само сачувано његово име и место рођења и пребивалишта (Босанска Дубица). Било је то све што је остало од његовог претходног 13-тогодишњег дечијег живота - лелујави пламичак свеће у олујном мраку. Ђорђа ускоро погађа нова непогода, веома честа и веома смртоносна у јасеновачким условима, позната као - велике богиње. Према деци логорашима чињени су многоструки злочини, чија идентификација (овде се мисли на веома широки спектар врста злочињења) није ни издалека урађена (нити се на томе темељније радило, нити је о томе било неке државне скрби). Деца, која су остала у животу у јасеновачком паклу, покупљена су заједно са Ђорђем и стрпана у сточне вагоне (обавезно превозно средство за Србе у немачко - ватиканској НДХ) и потерани преко целе Славоније на другу страну Дунава. Деца су изведена на пијацу као робље модерног доба и сељаци-фолксдојчери су долазили и узимали те мале робове за своја велика имања. Ђорђе је добио "газду" са јасеновачким "манирима". Глад је била и даље основна карактеристика сваког новог дана. Он одлучи да побегне али је ухваћен од другог сељака - фолксдојчера са сличним "манирима". Одвукао га је до штале са ловачким псима и међу њих бацио је једну мачку која је у трену била растргана. Након ове примерене "лекције" нови газда му "објашњава" да ће и он овако да прође ако покуша опет да бежи. Но Ђорђе са својим страшним јасеновачким "искуством" и јасе-

новачким “сликама” у памћењу није напуштао идеју о новом бекству. У следећем бекству наишао је на партизана и он их одведе у “своје” село Мол код Аде, да покупе и осталу децу - јасеновачко робље који су то били и у овом селу. Партизани су ставили децу у чамце и кренули су Тисом, али наступили су нови окршаји са Немцима и партизан који је носио дечија документа са собом бива погођен и пада у Тису. Са њим су у неповрат отишла и дечија документа. Деца су убрзо била на сигурном. Стицајем срећних околности, раздвојена су по опустошеним српским манастирима и црквама, но њихова потпуна идентификација није више била могућа. Тако је остало до данашњих дана, уз ретке изузетке, као што је Ђорђе М. Здјелар (сведочење Бошка - Боже М. Здјелара августа месеца 2003, колекција аутора).

Породица Здјелар